

FARSA

51a21-28). El nom es devia aplicar a una partida de terreny per comparació de la forma bonyeguda de la superfície de la terra amb els floroncos de les vinyes o del cos [potsers mitjançant una forma *ferunqlo* > *unqro*, pron. morisca amb dissim. de la -r]. J. F. C.

FARSA, Mas de ~

Partida del terme de Vistabella del Maestrat (XXIX, 10 80.66).

Farsa, partida del terme de Catarroja (Horta Val.) (XXXI, 1.15).

ETIM. Pot ser una var. del nom derivat de l'àrab *ḥarrās* 'alfarassador, qui fa un alfarràs o avaluació feta a ull, sense pes ni mesura, de la quantitat o preu' (es diu especialment dels fruits en verd). Amb accent reculat, en àrab vulgar, a la penúltima tancada, d'on *fàrrās* > *fars*, i femení secundari. J. F. C.

Fartàritx, V. vol. 1, 137

El Fas, Fassamai, Fassadura, -res, -ssegura, Fassicampo, Fàsul, V. *Alfàs*; i cf., s. v. *Fet* (art. infra)

La FATARELLA

Poble de la Terra Alta, al Nord de Gandesa, a mig camí de Flix.

PRON. LOC.: *la fatarèla* a Vinebre i Vilalba dels Arcs (Casac. 1920). En les meves enq. de 1936 vaig oir *la faterèla* només a Vinebre, però *la fatarèla* en els altres 10 pobles del voltant (des de Miravet, Pinell i Rasquera fins a Masroig, Ascó i Torre de l'Espanyol). És curiós i molt general el gentilici, que és *fatarelòts* a Riba-roja (Casac.) i jo a Ascó, però *fatarelúts* és com m'ho digueren a Miravet, Pinell, Ginestar, Benissanet, Móra, García, La Torre, *faterelúts* a Vinebre (també Casac.) (XIII, 35, 36, 69, 82, 86, 92, 97, 101, 106, 102), i en el poble mateix reconegueren que els diuen *faterelúts* o *faterelòts* (XIII, 75).¹

MENCIONS ANT. 1289, parlant de les lluites entre Entences, Templers i Montcades, i del procés que s'instruí per llurs depredacions: «les declaracions mostren que hi concorregué gent de Gandesa --- Riba-roja i Çalfatera o Ça Alfatarella», explicant que és avui *la Fatarella* (CCandi, *Mi. Hi. Cat.* 1, 234 i 222.127); 1280: *Fatarella* (Rius Serra, *Rationes Decimarum* 1, 166, 174). Explica MiretS.: «*Vilalba* havia estat dels Templers, que li atorgaren carta de població en 1224 --- a *Fatarella* també hi posseïren drets i béns los Hospitalers des de mitjan S. XIV, i llavors era membre de la comanda de Torrent de Cinca» (*TemplH.*, 555-5); 1359: *La Fatarella*, 66 focs, de la Comanda d'Ascó (CoDoACA XII, 45); 1476, l'Audiència resol un litigi entaulat pels veïns de la Fatarella sobre el pagament de les càrregues comunals de Vilalba, sobre terres que tenen en aquest terme: «iuxta verba consuetudinis Ilerde, iuxta cuius --- locus de Vilalba et locus de *la Fatarella* sunt populati --- non debent solvere nisi ---»,⁶⁰

citat per Font Rius (*C. de P.*, 797, n. 1, segons un doc. de l'A.C.A.).

ETIM. Que és d'origen aràbic és evident (E.T.C. 1, 266.103); i no gaire menys clar que és un dels arabismes formats amb l'anomenat 'superlatiu islàmic' en *-ella, -illa, -el*, de ponderació: formats amb el nom diví *él-Lab, il-Läh*, com s'ha explicat tantes vegades: en *EntreDL* III, 156; en l'art. *Ador*, n. 6, en els arts. *Tamarella, Auxella* i *Mutxamel* del *DECat* i ací en sengles art. *Fondarella, Ondarella, Favarella, Massanella, Alcanella* (vol. 1, 29).

El dubte creix molt en intentar explicar per l'àrab el començament del nom *Fatarella*. Amb els anys d'estudiar-ho he anat acumulant conjectures divergents, en aquesta part, que ja exposaré, perquè algunes eren atraients, i no sense algun mèrit comparable. Però n'hi ha una de convincent, que proposo ja en ferm.

La forma *Ç'Alfatera* o *Ça Alfatarella* de 1289 (fortament avalada pel fet de venir de la declaració oral dels querellants) ens duu a l'arabisme *alfatara* 'enginy per elevar l'aigua del subsòl en les terres de secà', documentat en una vintena de docs. castellanencs del S. XIV (especialment *DECat* 1, 177a48-52).² Jo mateix vaig oir el mot *alfatara* a Ondara (xxx, 100.9), amb el sentit que ens donen els lèxics hispanoàrabs i magrebins: l'àr. *ḥattāra* «ciconium» (*RMa*), o sigui 'poaranca', 'sínia', 'cigonyal', «bascule pour puiser l'eau» (*Dozy, Suppl.* 1, 382), marroquí «canalisation» (Beaussier). Enginy vital en la terra seca, d'altiplanície, de *La Fatarella*: *Al-ḥattar(a) él-Lab* 'la divina sínia, l'alfatara salvadora'.

Aquells bons pobladors ja hi havien posat l'article vulgar català *ça* (IPSA), en llur consciència del sentit del mot viu, *alfatara*, article que duplicava *al-* de l'àrab; i s'ha acabat per reduir-ho tot a l'article modern *La*; però guardaven encara la noció del mot aràbic encara viu. Podem deixar enlaire (com a indiferent per a la certitud de la idea) si la *e* de *Çalfatera* (variant de *Ça Alfatarella* en el document) és lliçó real o imperfecta.³

S'ha citat un duplicat de *La Fatarella*, en la serra que separa la comarca morellana pel SO., del Baix Aragó: *Loma de la Fatarella*, damunt i al NO. de Tolella i Olocou del Rei. Si existeix realment seria encara una altra confirmació topogràfica d'aquesta etimologia, car són terres altes i ben seques, molt necessitades d'irrigació poada.⁴

Un altre parònim, aquest ben comprovat, s'hi podria potsers relacionar, bo i essent incert en el detall de la forma: *La Fallareta*, pda. de terra alta i seca en el te. de Torís ('58 × '21, xxx, 2.9, 155.3): caldria, en efecte, suposar-hi una forta metàtesi; però tampoc es veuria com pogués ser derivat de *falla*, ni de *fallera*, car la infl. d'aquest hauria travat el canvi de *-eré-* > *aré*; ni se'n compendria gaire una aplicació topogràfica.

Exposaré ara les altres conjectures etimològiques